

会话速成

维汉会话

ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە سۆزلىشىش

新疆人民卫生出版社

前言

随着西部大开发政策的推广，新疆贸易、内产、旅游等各方面的发展速度越来越快。为满足在社会各个领域工作，尤其是在贸易、旅游、基层工作的汉族同志和基层调研的领导们更快更好地掌握维语会话，我们编写这本书。用这本书您能取得以下一系列的效果：

1. 本书中的维语词句用汉字来加以拼读，它会帮助您容易掌握维语句子准确的发音。

2. 本书内容主要以社会各个领域的人们为主要对象而编写，例如：以商人、各行各业人士和领导等多层次的社交需求为目的，尽量做到完整，丰富。

3. 只要您把书中的词句很好地练上几遍，就会让维吾尔族人基本上能理解您所要说的话。

4. 本书后面附有新疆重要城市和它们的区号、电话号码和邮编等重要内容。本书还编入了有些地名和计量单位。您能通过这些内容得到更好的学习效果。

5. 我们相信本书能满足任何理解汉语言的人学习维语的需求。

6. 我们希望，您在学习本书的过程中，能常与各行各业的维吾尔族人，尤其是儿童自由交谈，以便您的会话能力迅速提高。

维吾尔语语音和语法 择要简介

一、语音部分

语言有语音、词汇和语法二个要素，三者不可分割。词汇是语言的建筑材料，词汇受语法的支配，构成句子，才使语言具有有条理的，可理解的性质。大家发出一种共同的语音，并被大家承认，被大家了解，才能发挥语言表情达意的功能。

语音有它自己的系统，有它独有的结构规律，有它自己特有的变化，尽管形成语音的发音器官是相同的，但发出的声音是有区别的，这些区别就是语言区别。维吾尔语是一种使用拼音文字的语言。

（一）语音的概念

人类的语言是“有声语言”。我们说话都有声音，说话的声音叫做语音。语音能表达意义。人们依赖有声语言的帮助结成社会，发展自己的思维，组织社会生产，促进社会的进步。

（二）发音器官

语言是人的发音器官的某些部位振动引起空气振动而产生的。人们发出各种清晰的音是因为有一个非常复杂、非常微妙的发音器官，发音器官对各种语言声音的形成是非常重要的。发音器官的构造大致如下：

①呼吸器官，包括肺、支气管和气管，最重要的是

肺。

维吾尔语里发音都利用呼气，语音是肺部呼出的气流，通过气管，冲出某些发音部位，使之振动而产生的，所以肺和气管是人类发音器官的动力部分。

②、喉头：喉头和气管相接连，我们说话时，空气从肺部输出，通过气管，就达到喉头。

喉头里有声带，它在发音里有重要的作用，也是发音的振动体。

③、口腔：是重要的共鸣器，也是最重要的发音器官，它的形状可以任意改变，从而产生各种不同的音。

它是由上下唇、上下齿、上齿龈、上额、小舌、舌头构成的。

④、鼻腔：发音时，如果软顎往下降低，空气就可以从鼻腔流出，以鼻腔为共鸣器，发出各种鼻音。

它是不能改变形状的共鸣器，不仅有放大语音的作用，而且还可以发出具有特殊色彩的鼻音。

（三）语音的分类

维吾尔语语音分为元音和辅音两大类。

1. 元音及其字母

发音时声带颤动，气流通过口腔时不受阻碍，而由发音器官调节发出的音叫元音。

维语有 8 个元音字母，即：

ئا، ئە، ئې، ئى، ئو، ئۆ، ئۇ، ئۈ

①按舌头的形状分类：

按舌头及其在语言中的作用，可把元音分为三类：

前元音：发音时用舌面的前部 ئە، ئۆ، ئۇ

后元音：发音时用舌面的后部 ئا، ئو، ئۈ

中元音：发音时用舌面的中央

ئى، ئې

②按嘴唇形状分类：

我们发出的各个元音，有时双唇向前突出，敛成小圆形，有时嘴角往两边伸展而呈扇形。

按唇状可分为圆唇元音和不圆唇元音两个类型。

圆唇元音：发音时双唇敛成圆形，如：

ئو، ئۆ، ئۇ

不圆唇元音：发音时双唇舒展成扁形，如：

ئا، ئە، ئې، ئى

（四）元音和谐

相邻的几个元音组成的单词音，往往同是前元音和后元音或者同是圆唇元音和不圆唇元音，这种现象叫做元音和谐。

维语中存在着这种现象，其中以前，后元音和谐，即部位和谐为主。在元音和谐中，元音 ئى، ئې 是中性的，既可以同前元音和谐，也可以同后元音和谐。

2. 辅音及其字母

发音时，气流通过口腔受到阻碍发出的音叫辅音。

维语里有 24 个辅音，它们是：

ب، پ، ت، ج، چ، خ، د، ر، ز، ژ، س، ش، غ، ف، ق، ك، گ، گ، ل، م، ن، ه، و، ي

按声带颤动与否，辅音又分为清辅音和浊辅音两种。

清辅音：发音时声带不颤动的辅音叫清辅音。

维语里共有 14 个清辅音，它们是：

چ، ت، پ، خ، س، ش، ف، ق، ك، ه

浊辅音：发音时声带颤动的辅音叫浊辅音。

维语里共有 14 个浊辅音，它们是：

ب، ج، د، ر، ز، ژ، غ، گ، گ، ل، م، ن، و، ي

（五）音节

音节是由一个或几个音素组成的语音单位。

在维语里，词可以分为音节，音节的基础是元音，同里有几个元音就有几个音节（一些带复合元音的汉语措词除外）。

如：

有一个音节 （他） ئۇ

有两个音节 （学校） مەك - تەپ

有三个音节 （家庭） ئا - ئى - لە

有四个音节 （共产主义） كۈم - مۇ - نىستىك

音节可以由一个元音构成，如： ئى، ئۇ، ئا

也可以由一个元音和一个或几个辅音构成，如：

نان، سەن، مەن، ئوقۇغۇچى.

辅音是音节的组成部分，但不能单独构成音节。

划分音节的基本方法如下：

①辅音和后面的元音合成一个音节。如：

بىلا (孩子) دا - نا (英明)

②辅音后面没有元音时，和前面的元音合成一个音节。

如：(劳动) ئات (马) ئەمگەك

③前后不连其它辅音的元音，自成音节。如：

ئىناق (和睦) قەئىيى (坚决)

为了使初学维语的读者更好地掌握维语音节结构特点，对维汉两种语言的音节结构进行简单的对比：

在汉语里，一个方块字就是一个音节，一个汉字或几个汉字就可以构成一个词。汉语的词可按音节分为单音节词和多音节。

在维语里，一个词可以由一个音节构成，也可以由几个音节构成。

从每一个音节都必须有元音这一点上来看，维、汉语是相同的，但汉语的音节有复元音，甚至一个音节里

可包含三个元音，如 iao，而维语音节只能有一个元音。

元音是维语音节的标志，一个词里有几个元音，它就有几个音节。维语里没有复元音。维语有的音节没有辅音，这一点和汉语音节特点相同，但在汉语里，包含辅音的音节中的辅音只能出现在音节开头或末尾，而且没有两个辅音连读排列的情况，而维语音节末尾两个辅音可以连读排列、辅音的位置并不十分固定。另外，汉语每个音节都有声调，而维语的音节没有声调，但有重音。

（六）重音

维语多音节词的各个音节，有声音的强弱之分，具有两个音节以上的词，其中一个音节要读得重一些，长一些，突出一些，这样的音节叫重音。维语的重音位置一般在词的最后一个音节上（包括附加成分在内）。重音是造成语言表现力的主要因素之一，语言的清晰度和说话人的感情色彩，往往是依靠重音的运用来实现的。如果我们把维语里的重音读得不正确，就会丧失维语的自然节奏，也可能造成语义的含糊不清，所以我们一定要掌握词的重音。

(七) 字母及其名称表

独立形式	简单独立体	后连形式	简单后连形式	前后连形式	前连形式	拉丁字母	汉字注音	字母名称
ئا	ا				ا		阿	ئا
ئە	ە						艾	ئە
ب		ب		ب	ب		倍	بې
پ		پ		پ	پ		配	پې
ت		ت		ت	ت		特	تې
ج		ج		ج	ج		基	جې
چ		چ		چ	چ		期	چې
خ		خ		خ	خ		嘿	خې
د					د		的	دې
ر					ر		日	رې
ز					ز		资	زې
ژ					ژ		治	ژې
س		س		س	س		斯	سى
ش		ش		ش	ش		西	شى
غ		غ		غ	غ		咳	غې
ف		ف		ف	ف		佛	فې
ق		ق		ق	ق		渴	قې
ك		ك		ك	ك		克	كې
گ		گ		گ	گ		格	گې
ڭ		ڭ		ڭ	ڭ		额	ڭې
ل		ل		ل	ل		勒	لې

م		م		م	م		米	می
ن		ن		ن	ن		尼	نی
ه		ه		ه	ه		贺	هی
ئو	و				و		欧	ئو
ئو	و				و		乌	ئو
ئو	و				و		约	ئو
ئو	و				و		迂	ئو
ۋ					ۋ		维	ۋې
ئى	ي	ئې	پ	پ	پ		耶	ئې
ئى	ى	ئى	ر	ر	ى		衣	ئى
ي	ي	ي		ي	ي		页	ي

说明:

1. 维语字母的汉字注音是为自学维语拼读提供方便。

2. 有些维语音位是汉语中所没有的, 因此注出的汉字读音只是大体相近的。

二、语法部分

学习维吾尔语, 掌握最基本的语法知识是非常必要的, 可以使初学者收到事半功倍, 举一反三的效果。现编写出供大家学习的, 只是每句话中都不可缺少的部分语法现象。

语法是语言的结构方式, 包括词的构成和变化, 词组和句子的组织。维吾尔语中词的构成和变化十分丰富, 这里只择要介绍名词的人称和格, 动词的时和式, 以及常见的几种构词附加成份。

(一) 名词的人称。 ئىسىمنىڭ شەخىلىرى

人称表示人或物属于谁或什么。人称有第一人称、第二人称、第三人称，各有单数和复数，它有规范的附加成分及附加方法。表列如下：

附加方法		单数			复数		
		第一人称	第二人称普称	第三人称尊称	第一人称	第二人称	第三人称
元音之后		م	ڭ	ڭىز	سى	مىز	ڭلار
辅音之后	非圆唇音节	م	ڭ			ڭلار	ى
	圆唇音节	ۈم	ۈڭ	ۈڭىز	ى	ۈمىز	
	后元音前元音	ۈم	ۈڭ			ۈڭلار	

例如：

(我的哥哥) م = ئاكام
 (你的哥哥) ڭ = ئاكاڭ
 (他的哥哥) سى = ئاكىسى

} + ئاكا
 哥哥

单数
 第一人称
 第二人称
 第三人称

(我的老师) مىز = ئوقۇتقۇچىمىز
 (你的老师) ڭلار = ئوقۇتقۇچىڭلار
 (他的老师) سى = ئوقۇتقۇچىسى

} + ئوقۇتقۇچى
 哥哥

复数
 第一人称
 第二人称
 第三人称

(我的路) ۈم = يولۈم
 (你的路) ۈڭ = يولۈڭ
 (他的路) ى = يولى

} + يول
 哥哥

单数 (圆唇)
 第一人称
 第二人称
 第三人称

(我的书) ئىمىز = كىتابىمىز
 (你的书) ڭلار = كىتابىڭلار
 (他的书) ى = كىتابى

} + كىتاب
 哥哥

单数
 第一人称
 第二人称
 第三人称

(二) 名词的格。维吾尔语中名词有格的变化。

格是表示名词在句中与其他词之间的联系和关系的附加成分。

维语名词有六个格，它们是主格、属格”、宾格、向格、从格和位格。

1. 主格 باش كىلىش

表示人或物，回答“كىم؟ (谁)؟ كىملەر؟ (是谁)؟ نە؟ (什么)؟ نىملەر؟ (是什么)؟ قەيەر؟ (那儿)的问题。主格名词不带附加成分，维语里所有名词都是主格。

如：

(工人)	ئىشچى
(买买提)	مۇھەممەد
(桌子)	ئۈستەل
(新疆)	شىنجاڭ

也有主格名词带有领属附加成分和复数附加成分的形式。如：

(我什家)	ئۆيىمىز	(…的学校)	مەكتىپى
(诸多房子)	ئۆيلەر	(诸多学校)	مەكتەپلەر
(我的这些本子)	دەپتەرلىرىم	(我的本子)	دەپتېرىم

2. 属格 ئىگىلىك كىلىش

表示人或物的所有者，回答“كىمنىڭ؟ (谁的)؟ نېمىنىڭ؟ (什么的)的问题。属格的附加成分是“نىڭ”，它相当于汉语里的“……的”。如：

(我们 的学校)	بىزنىڭ مەكتىپىمىز
(湖里的水)	كۆلنىڭ سۈيى

3. 宾格 چۈشۈم كېلىش

维语的宾格由附加成分“نى”表示。带宾格名词表示行为动作直接涉及的对象，回答“كىمنى (把谁) نىمنى (把

什么)的问题。它相当于汉语里的“把……”。如:

(把艾沙叫一下) ئەيسانى چاقىرىۋېتىڭ

(把教室打扫干净) سىنىپنى پاكىز تارتىلاڭ

4. 向格 يۆنىلىش كېلىش

维语的向格由附加成分 -غا/ -قا/ -گە/ -كە 表示。向格主要表示人或物动作的趋向, 动作发生的目的以及动作的间接对象。

带向格的名词在句中一定要和表示动作的词连起来读。

如:

(我们在夏天去旅游) بىز يازدا ساياھەتكە بارىمىز

(同学节请看黑板) قاراڭلار، دوسكىغا قاراڭلار

向格名词回答? نىمگە? (向谁) كىمگە?

نەگە? (向那儿)的问题, 在句中作状语。

(我们也要去北京) بىزمۇ بېيجىڭغا (نەگە?) بارىمىز.

(我给了他一本书) مەن ئۇنىڭغا (كىمگە?) بىر كىتاب بەردىم.

5. 从格 چىقىش كېلىش

维语的从格由附加成分 -دىن/ -دىن 表示。带从格的名词表示行为动作的起点, 回答 / كىمدىن? نەدىن? / 的问题。在汉语里一般用“从”、“比”等介词表示。如:

(我从沙地尔那儿听说的) مەن سادىردىن ئاڭلىدىم.

(他从教室出来) ئۇ سىنىپتىن چىقتى.

(你比他六) سىز ئۇنىڭدىن چوڭ.

6. 位格 ئورۇن كېلىش

带 -دا/ -دە/ -تا/ -تە 附加成分的名词叫位格名词。

位格名词表示行为动作发生的地点或时间。回答 / قاچان? / قەيەردە? / كىمدە? / نېمىدە? / نەدە? 等问题。它相当于汉语里

的“在...”、“在... 时候”。如：

ئىدارىمىزدا ئون باشقارما بار. (我们单位有十个处室)

بىز سائەت بەشتە ئىشتىن چۈشىمىز. (我们在五点钟下班)

(宿舍里有人吗？)

ياتاقتا ئادەم بارمۇ؟

(你有零钱吗？)

سىزدە پارچە پۇل بارمۇ؟

ئىسمىنىڭ كېلىشىلىرى ۋە كېلىش قوشۇمچىلىرى

名词的格及其附加成分

كېلىش قوشۇمچىلىرى 格的附加成分	ئىسىملارنىڭ كېلىشلىرى بىلەن تۈرلىنىشى 名词的变格	سۇئاللار 问题	كېلىشلەرنىڭ ئاتىلىشى 格的名称
-	بالا، ئات، يۈرەك، كۆز	كىم؟ نېمە	باش كېلىش 主格
- نىڭ	بالىنىڭ، ئاتنىڭ، يۈرەكنىڭ، كۆزنىڭ	كىمنىڭ؟ نېمىنىڭ؟	ئىگىلىك كېلىش 属格
- نى	بالىنى، ئاتنى، يۈرەكنى، كۆزنى	كىمنى؟ نېمىنى؟	جۈشۈم كېلىش 宾格
- غا، - قا، - گە، - كە	بالىغا، ئاتقا، يۈرەككە، كۆزگە	كىمگە؟ نېمىگە؟	يۈنىلىش كېلىش 向格
- دىن، - تىن	بالىدىن، ئاتتىن، يۈرەكتىن، كۆزدىن	كىمدىن؟ نېمدىن؟	چىقىش كېلىش 从格
- دا، - تا، - دە، - تە	بالىدا، ئاتتا، يۈرەكتە، كۆزدە	كىمدە؟ نېمدە؟	ئورۇن كېلىش 位格

(三) 动词 پېئىل

动词是表示人或事物的行为动作，发展变化的词。

如： يە (吃) يۈ (洗) كەل (来)

1. 动词的时 زامانلىرى پېئىلنىڭ

维吾尔语动词中有时 (过去时，现在时，将来时) 的变化。

<1> 动词的现在时 زامانى پېئىلنىڭ 现在时表

示说话时正在进行和持续进行的行为动作，现在时的附加成份是“ۋەت”、“ۋات”。汉语常用“正在……”“在……”“…着”或“……呢”等来表示。如：

(你从那儿来着?) سىز نەدىن كېلىۋاتىسىز؟
(我正在写信。) مەن خەت يېزىۋاتىمەن؟

动词现在时附加成分表

数 人称	单数	复数
第一人称	ۋاتىمەن، ئۋاتىمەن، ۋۋاتىمەن، ۋۋاتىمەن	ۋاتىمىز، ئۋاتىمىز، ۋۋاتىمىز، ۋۋاتىمىز
第二人称	ۋاتىسەن، ئۋاتىسەن، ۋۋاتىسەن، ۋۋاتىسەن	ۋاتىسىلەر، ئۋاتىسىلەر، ۋۋاتىسىلەر، ۋۋاتىسىلەر
第三人称	ۋاتىسىز، ئۋاتىسىز، ۋۋاتىسىز، ۋۋاتىسىز	ۋاتىسىلەر، ئۋاتىسىلەر، ۋۋاتىسىلەر، ۋۋاتىسىلەر
第四人称	ۋاتىدۇ، ئۋاتىدۇ، ۋۋاتىدۇ، ۋۋاتىدۇ	不分单复

(2) 动词的过去时 پېئىلىنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى

动词的过去时表示人或事物的动作行为已经发生。
汉语常用“……了”来表示。如：

(我们在星期五学习了) بىز جۈمە كۈنى ئۆگەنىش قىلدۇق.

(领导在会上讲话了) رەھبەرلەر يىغىنىدا سۆز قىلدى.

动词过去时附加成分表

数 人称	单数	复数
第一人称	تۈم، تۈم، تۈم، تۈم، تۈم، تۈم، تۈم، تۈم،	تۇق، تۇق

	دېم	
第二人称	توڭ، توڭ، تىڭ، دۇڭ، دۇڭ، دىڭ	تۇڭلار، تۇڭلار، تىڭلار، دۇڭلار، دۇڭلار، دىڭلار
第二人称尊称	تىڭىز، دىڭىز	
第三人称	تى، دى	不分单数

(3) 动词的将来时 پېئىلىنىڭ كېلەر زامان شەكلى
动词将来时表示人或事物的行为动作将要发生。
汉语常用“要…”来表示。如：

(我要去上班) مەن ئىشقا بارىمەن.

(他要去学校) ئۇ مەكتەپكە بارىدۇ.

动词将来时附加成分表

人称 \ 数	单数	复数
第一人称	مەن، يەنە	بىز، يەنە
第二人称	سەن، يەنە	سىلەر، يەنە
第二人称尊称	سىز، يەنە	
第三人称	ئۇ، ئۇ، ئۇ	بۇلار، ئۇلار

动词将来时除表示将要发生的行为动作以外，有时表示行为动作的持续性，以及表示人或事物的特征。如：

(我们每天都锻炼) بىز ھەر كۈنى چېنىقىمىز.

(我弟弟在学校学习) ئۇكام مەكتەپتە ئوقۇيدۇ.

(他会唱歌) ئۇ ناخشا ئېيتىشنى بىلىدۇ.

2. 肯定式动词，否定式动词和疑问动词

بۇلۇشلۇق پېئىل، بولۇشسىز پېئىل ۋە سوراق پېئىل

(1) 肯定式动词 بولۇشلۇق پېئىل

不带附加成分 ما- / مە- 的动词叫做肯定式动词。如：
كۆر- (看) ئوقۇ- (读) كەل- (来) بار- (去) 等。

这种动词表示肯定的动作。

(2) 否定式动词 بولۇشسىز پېئىل

带有附加成分 ما- / مە- 的动词叫做否定式动词。如：
كۆرمە- (不看)，كەلمە- (不来)，ئوقۇما- (不读)，

بارما- (不去)。这种动词表示否定的动作。

(3) 疑问式动词 سۇراق پېئىل

由肯定式动词或否定式动词结合疑问附加成分 -م / -دېمىز / -دۇ / -سىز / -سىلەر / -مۇ 再结合 -مو / -م / -ام / - / -دېمىز / -دۇ / -سىز / -سىلەر / -مۇ 等附加成分构成。如：

(我上班吗?) ئىشلەمدىمەن؟

(你写吗?) يازامدىمەن؟

(他去吗?) بارامدىمەن؟

(您让看吗?) كۆرستەمسىز؟

(我去了吗?) باردىممۇ؟

(你们写吗?) يازامسىلەر؟

(我们读吗?) ئوقۇمدىمىز؟

这种疑问动词汉语里一般用“……吗？”来表示。

3. 能动式动词与非能动式动词

ئىمكان پېئىل ۋە ئىمكانسىز پېئىل

带有附加成分 -يەلە، -يالا، -يەلە، -الا، -ەلە 的动词叫能动式动词。不带这些附加成分的动词叫非能动式动词。能动式动词表示行为主体有能力进行该动作或得到客观环境许可进行该动作的意思。在汉语里一般可用能愿动词“能(够)”、“会”等结合其他动词表示。如：

能来	كەل + ەلە ← كېلەلە
能(会)看	كۆر + ەلە ← كۆرەلە
能去	بار + الا ← بارالا
能(会)写	ياز + الا ← يازالا
能(会)讲	سۆزلە + يەلە ← سۆزلىيەلە
能(会)读	ئوقۇ + يالا ← ئوقۇيالا
能开始	باشلا + يالا ← باشلىيالا

以上是能动式动词的肯定式。

能动式动词的否定式由其肯定式结合否定附加成分
ما، ئە، ئە 构成。(能动式动词末尾的元音不能省略)。
如：

(不能去)	بار + ال + جا ← بارالما
(不能来)	كەل + ەل + جە ← كېلەلمە
(不能读)	ئوقۇ + يال + جا ← ئوقۇيالما
(不能讲)	سۆزلە + يەل + جە ← سۆزلىيەلمە

(四) 维吾尔语中常见的几种附加成分

1. 构成名词的附加成分

在维语里一些名词、形容词、数词、动词结合一定的构词附加成分后可构成具有新意义名词。

1) چى، -كار، -كەش، -گەر، -شۇناس، -دار، -پەز 结合名词构成表示从事与结合的词有关的职业的人的新名词。
如：

木工	ياغاچ (木) + چى ← ياغاچچى
艺术工作者	سەنئەت (艺术) + كار ← سەنئەتكار
车夫	ھارۋا (车) + كەش ← ھارۋىكەش
商人	سودا (商业) + گەر ← سودىگەر
语言学家	تىل (语言) + شۇناس ← تىلشۇناس
掌权者	ھوقۇق (权力) + دار ← ھوقۇقدار